

DE JONGE HELDEN VAN DE SOVJET-UNIE
EEN CONFRONTATIE MET HET VERLEDEN

ALEX HALBERSTADT

*De jonge helden
van de Sovjet-Unie*

Een confrontatie met het verleden

Vertaald door Leen Van Den Broucke en Gretske de Haan

UITGEVERIJ PLUIM
AMSTERDAM/ANTWERPEN

De jonge helden van de Sovjet-Unie is waargebeurd.
Sommige namen en herkenbare details zijn veranderd.

Noordelijke elegieën van Anna Achmatova is opgenomen
met de toestemming van Margarita Novgorodova,
waarvoor mijn hartelijke dank.

De Nederlandse vertaling is van Kees Verheul
en is verschenen in *Tirade* 251, jaargang 23, december 1979.

Eerste druk, november 2020

© 2020 Alex Halberstadt

© 2020 Nederlandse vertaling

Leen Van Den Broucke en Gretske de Haan

Oorspronkelijke titel *Young Heroes of the Soviet Union*.

A Memoir and A Reckoning

Oorspronkelijke uitgever Vintage Publishing

Omslagontwerp Loudmouth

Typografie binnenwerk Michiel Niesen, Haarlem

Productiebegeleiding Tim Beijer

Drukkerij Wilco, Amersfoort

ISBN 978 90 830 7351 4

NUR 302

www.uitgeverijpluim.nl

Voor mijn grootouders

Jullie die je de overgang
uit de andere wereld niet herinneren
ik zeg jullie ik kon weer spreken: wat er ook
terugkeert uit vergetelheid keert terug
om stem te vinden.

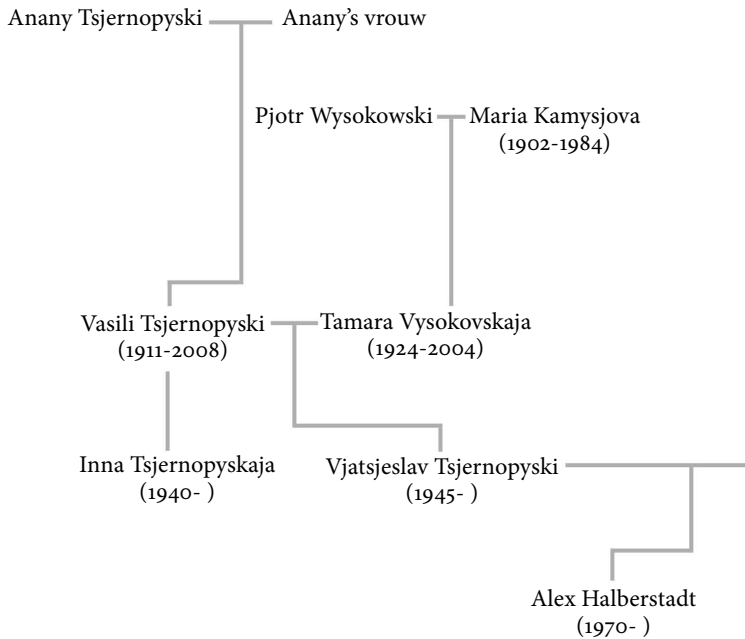
Louise Glück, 'De wilde iris'
Vertaling Erik Menkveld

INHOUD

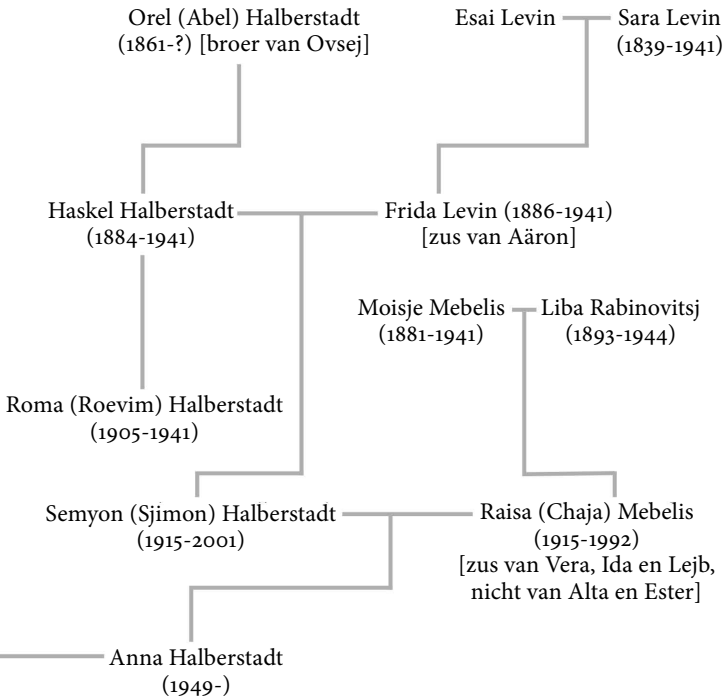
STAMBOMEN	10
PROLOOG	13
1. DE LIJFWACHT	26
2. HET GETAL NEGENTIEN	113
3. HET MOEDERLAND ROEPT	221
EPILOOG	337
DANK	375
FOTOVERANTWOORDING	379

STAMBOMEN

VAN VADERSKANT

VAN MOEDERSKANT

PROLOOG DE VERGETENEN

Wanneer we ons verward of verloren voelen, kunnen verhalen betekenis geven aan onze ontregeling. Zo'n verhaal kwam ik niet lang geleden tegen in een wetenschappelijk tijdschrift. Het was alsof het op mij lag te wachten. Er stond in dat een onderzoeksteam aan Emory University in Atlanta bij muizenjongen een kersenbloesemgeurtje de kooi in had geblazen en tegelijk hun pootjes een elektrische schok had toegediend. Op den duur leerden de muizen de geur van kersenbloesem met pijn te associëren en beefden ze van angst wanneer ze die roken. De verrassing kwam echter nadat ze zelf jongen hadden gekregen. De muizen van de tweede generatie begonnen ook te trillen wanneer ze werden blootgesteld aan de geur, al hadden zij nooit een

schok gekregen. Ook lichamelijk waren ze veranderd. Ze waren geboren met meer geurwaarnemende neuronen in hun neus, en de hersenstructuren die de signalen van die neuronen ontvangen, waren groter geworden.

De wetenschappers stonden perplex van dit resultaat en waren bang dat het een onregelmatigheid was. Dus zorgden ze ervoor dat de volgende generatie muizen geen contact had met de ouders: de kleinkinderen werden in vitro bevrucht in een lab aan de andere kant van de campus. Maar ook deze muizen beefden bij het ruiken van de kersenbloesemgeur en vertoonden identieke wijzigingen in hun hersenen. Het experiment toonde aan dat het trauma van de eerste generatie in de fysiologie van de kinderen en kleinkinderen was doorgegeven, zelfs zonder enig contact. Hoe of waarom konden de onderzoekers niet verklaren.

Na publicatie van deze resultaten in 2013 werd in onderzoek op mensen bevestigd dat de wetenschappers van Emory iets op het spoor waren: de omgeving bepaalt welke merktekens er aan genen worden gehangen. Uit een studie van het Mount Sinai Hospital in New York bleek dat de kinderen van Holocaustoverlevenden veranderingen aan hun genen vertoonden die bepaalden hoe ze op stress reageerden, veranderingen die identiek waren aan die van hun ouders. Uit een ander onderzoek bleek dat zwangere vrouwen die tijdens de aanslagen van 11 september 2001 in de buurt van het World Trade Center waren geweest, kinderen kregen met soortgelijke veranderingen aan hun genen. De kinderen in die onderzoeken hadden een vatbaarheid voor een posttraumatische stressstoornis waarvoor hun eigen leven geen verklaring bood, de neiging om zich, in de woorden van een van de onderzoekers, 'onveilig te voelen in een veilige omgeving'. De theorieën die deze bevindingen proberen te verklaren, situeren zich voornamelijk binnen het relatief nieuwe vakgebied van de epigenetica: het

onderzoek naar veranderingen in de genexpressie, niet in de genetische code zelf. Weliswaar zijn veel aspecten daarvan nog steeds slecht begrepen en controversieel.

Ik las voor het eerst over dat onderzoek in een behoorlijk onrustige tijd van mijn leven, toen ik mijn eigen familiegeschiedenis bij elkaar probeerde te puzzelen. Het sloot aan bij iets wat ik zelf was gaan geloven en waar ik graag in wilde geloven, omdat ik het zo sterk voelde: dat het verleden niet alleen in onze herinnering voortleeft, maar in iedere cel van ons lichaam. Dat was absoluut een deterministische gedachte, maar ze verklaarde wel bepaalde terugkerende, raadselachtige ervaringen die de laatste drie generaties van mijn familie gemeen hadden: verbroken relaties, voorgevoelens van rampspoed, klinische depressies en angststoornissen, chronische slaapproblemen, de neiging dingen geheim te houden, een permanent gevoel van dreiging.

Om een of andere reden bleef ik maar aan dat onderzoek op muizen aan Emory denken. Uiteindelijk besepte ik dat het niet alleen de opzienbarende resultaten waren die me fascineerden, maar ook hun kracht als metafoor. Zouden wij niet ook gaan beven onder invloed van prikkels die we ons niet konden herinneren en die we niet konden thuisbrengen, maar die hun oorsprong hadden in de decennia voor onze geboorte? Het was een verontrustende gedachte dat het verleden in ons voortleeft zonder onze toestemming of ons medeweten. Maar als dat zo was, dan zouden die prikkels met wat tijd en moeite benoemd en eindelijk ook erkend kunnen worden.

Er kwamen altijd blaffende honden in mijn dromen voor, zei mijn moeder. Of althans, in de enge dromen. Die begonnen in het jaar waarin ik negen werd, op de nomadische trek van Moskou naar New York die mijn moeder, haar ouders

en ik ondernamen. Ik kreeg ze in goedkope hotelkamers in Oostenrijk, Italië en Manhattan, en later in een lange reeks flats in de ruigere buurten van Queens.

De meeste van mijn dromen waren niet heel memorabel, maar er was er één die steeds terugkeerde en anders was dan de rest. Hij speelde zich af in Stepanovskoje, een dorp in de buurt van Moskou waar we 's zomers het voorhuis van een blauw betimmerd pand met groene luiken huurden. In de droom is het schemerig, ik sta bij het hekje in de schutting voor het huis en wil heel graag naar binnen. Mijn ouders zitten daar en ik ruik de houtkachel van mijn overgrootmoeder. Maar de bulldog van de huisbazin is van de ketting en staat aan de andere kant van het hek te blaffen, en mijn keel wordt dichtgeknepen van angst. Ik weet niet wat ik moet doen, maar het wordt al donker en ik moet naar huis, dus uiteindelijk gooi ik het hek open en vlieg naar de deur, en de bulldog stort zich op mij, ik hoor hem grommen vlak achter mijn schouder. Daarna word ik wakker, mijn hart gaat tekeer, mijn kussen is nat van het zweet. Meteen vallen de droombeelden tot stof uiteen, terwijl ik er nog naar probeer te grijpen. Vroeger sloop ik weleens naar de keuken terwijl mijn moeder nog sliep om een mes uit de la te halen, dat ik onder mijn kussen bewaarde tot de volgende morgen, terwijl ik onrustig in bed naar het kille licht lag te kijken dat door de gordijnen scheen. De droom is nooit weggegaan, ook na al die jaren niet.

Een paar maanden nadat ik die nachtmerrie voor het eerst kreeg, kwam ik met mijn familie aan op John F. Kennedy International Airport in New York. Meteen, en nog jaren daarna, voelde New York als mijn thuis, meer dan de andere steden waar ik had gewoond. De rest van Noord-Amerika was een abstractie voor mij. Vanaf de eerste dag was ik weg van nagenoeg alles in mijn nieuwe stad, waar de schaduw van de geschiedenis vooruitwees in

plaats van naar het verleden. In Moskou liep de metro onder de straten door en konden de stations ook als schuilkelders worden gebruikt; in New York reed de metro deels hoog boven de trottoirs over een staketsel, langs billboards, neonlichten en postmoderne frontons. Ook alle wonderbaarlijke cadeautjes van de stad vond ik prachtig: het tweekamerappartement op de begane grond in Ravenswood, de sociale-woningbouwwijk in Long Island City waar we met zijn vieren woonden, de boekjes met voedselbonnen in frisse kleuren die met de post kwamen en de diepvriesmaaltijden van Swanson's Hungry-Man die Semyon, mijn grootvader van moederskant, en ik bijna elke avond met elkaar deelden, vol ontzag voor hun blinkende folie en volmaakte geometrische vormen.

In die tijd wilde ik niets te maken hebben met mijn Sovjetverleden, en daar behoorde mijn vader ook toe. Tijdens onze eerste vijf jaar in New York heb ik hem misschien tien keer aan de lijn gehad, en alleen maar omdat mijn moeder me de hoorn in de hand duwde en me fronsend aankeek. Op school vertelde ik aan iedereen dat hij gestorven was, eerst aan kanker en later in de Afghaans-Russische oorlog. Kon dat kwaad? Voordat we in Moskou aan boord gingen van de Toepolev TU-154 naar het Westen, hadden we ons Sovjetburgerschap en -paspoort opgegeven en daarmee de mogelijkheid om ooit nog terug te keren. Mijn vader had ervoor gekozen om achter te blijven en ik wist dat ik hem nooit meer zou zien. De Sovjet-Unie bestond al bijna zeventig jaar en voor zover ik het in 1985 kon overzien, zou ze het nog wel zeventig jaar volhouden.

De naam die ik uit de Sovjet-Unie meekreeg, was die van mijn vader, Aleksandr Vjatsjeslavovitsj Tsjernopyski, en was een drama in zowel mijn oude taal als de nieuwe. In hoofdere tijden had je onze achternaam kunnen vertalen als 'degene met de duistere lendenen'. Mijn klasgenoten in

de onderbouw kortten hem af tot 'Piski', 'Pis erop' of gewoon 'Pis' en soms, in die nadagen van de Koude Oorlog, noemden ze me 'Big Red', naar het merk kauwgom, mijn uitdijende buik en de 'rooien'.

Daarom zat ik op mijn vijftiende in een overheidskantoor met een metalen bureau, metalen stoelen en een ingelijst portret van Ronald Reagan. Mijn moeder zat naast me. Van de vrouw die achter het bureau zat, weet ik alleen nog dat ze knap was en zwart, een jasje droeg en lippenstift op had in de kleur Wild Raspberry. Ze was leidinggevende bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst en ze deelde mee, kaarsrecht in haar stoel onder de president met zijn stralend witte smile, dat ik per direct toestemming van de overheid had om de naam van mijn moeder aan te nemen.

Mijn moeder keek me aan en ik knikte. De leidinggevende schreef iets op een formulier en schoof het ons toe, mijn moeder ondertekende het met een ballpoint en dat was dat. De buitenlandse vadersnaam en de achternaam waarover mijn mannelijke familieleden hun schouders op haalden en grapjes maakten – en al die Slavische lettergrepen – was ik kwijt. Ik was de eerste Tsjernopyski die dat niet meer hoefde te zijn.

Mijn naam was een van de vele dingen die ik had meegeenomen maar waar ik me nu van wilde ontdoen. Ik begon in te zien dat het project van internaliseren van een nieuwe cultuur voor immigranten een noodzakelijke keerzijde had: het elimineren van de oude. In twee culturen tegelijk leven was desoriënterend en vreemd onaangenaam, alsof je naar een radio luistert die tussen twee zenders blijft hangen. Als tiener vond ik het bovendien prima om Rusland en het Russisch te vergeten, omdat ik geloofde dat hun afwezigheid ruimte in mijn hoofd zou scheppen voor onze nieuwe taal en manieren.

Het vergeten werd vergemakkelijkt door de minachting

van mijn moeder voor mijn geboorteland. Wat had het land ooit voor haar gedaan, mocht ze graag zeggen, behalve haar jeugd afpakken? Ze was opgegroeid in Sovjet-Litouwen, een land waar ze bijna net zo'n hekel aan had als aan Rusland en dat alleen door haar jeugdsentiment nog enigszins kon worden gered. Moskou stond net zo ver van haar af als New York en betekende weinig voor haar, behalve dan staatssteun voor discriminatie tegen Joden, tekorten aan levensmiddelen, abominabele architectuur, maandenlang ijzel en sneeuw en een overdaad aan synthetische kleren. Over mijn vader, van wie ze gescheiden was na zeven allengs ongelukkiger jaren, was haar oordeel nog minder barmhartig. Ook haar ouders hadden hem niet hoog zitten.

Semyon en Raisa, die als zestigers naar New York waren gekomen na een comfortabele middelbare leeftijd in Vilnius, keken met verbijstering naar hun nieuwe omgeving, maar geen van beiden deden ze aan terugblikken. Als ik ze naar hun jeugd vroeg – ik wist al het een en ander over de oorlog en de vele familieleden die ze allebei hadden overleefd – zeiden mijn grootouders niet veel. Ze geloofden dat het verleden het heden kon aantasten en zagen mij als een product van de vredestijd, dat wil zeggen zo lief en onschuldig als een lammetje. Als ik bleef aandringen, werden zij juist stil en somber. 'Dat zijn afschuwelijke herinneringen,' zei Raisa met een bijna religieuze overtuiging op zulke ongemakkelijke momenten. 'Je kunt maar beter optimistisch zijn.'

Zelf probeerde ik vooral mijn vader te vergeten, want als ik aan hem dacht, herinnerde ik me ook zijn vrijwillige afwezigheid in ons leven. Tot zo'n anderhalf jaar na onze komst naar New York belde hij af en toe, en één keer stuurde hij een pakketje met een brief voor mij en een aantal boeken, waaronder een Russischtalige biografie van Peter

de Grote, die ik verslond. Daarna namen zijn telefoontjes af tot een of twee per jaar. Hem zelf bellen was gewoon te duur, had mijn moeder besloten.

Meestal communiceerden mijn vader en ik alleen met elkaar in mijn fantasie. Mijn favoriete herinnering was hoe hij me leerde zwemmen in de zomer waarin ik zeven werd. Het was in een van de groene vijvers in Stepanovskoje. Mijn vader waadde tot zijn middel het water in en legde me op het wateroppervlak met één hand onder mijn borst en de andere onder mijn buik. ‘Schoppen,’ instrueerde hij, en hij draaide me in het rond terwijl ik water in zijn gezicht trapte. De eerste keer toen hij zijn handen onder me vandaan haalde, kreeg ik een mondvol water binnen en zonk als een baksteen naar de modderige bodem. Pas na een paar keer oefenen kon ik zonder hem blijven drijven, door zo snel als ik kon met mijn armen en benen te molenwieken. ‘In beweging blijven!’ schreeuwde hij boven mijn geplons uit.

Meestal probeerde ik helemaal niet aan hem te denken, tot ik begon te vergeten hoe zijn stem klonk en daar onverwachts van schrok. Ik moet toen een jaar of twaalf, dertien zijn geweest. Vandaar dat ik in bed met het licht uit probeerde of ik dat ‘In beweging blijven!’ van hem kon horen. Na een tijdje dacht ik dan dat ik het vaag hoorde, als de zee in een schelp, en iedere keer bood het troost.

Ik zat pas op de universiteit toen mijn moeder belde om te zeggen dat mijn vader een hartaanval had gehad en al bijna twee maanden op de intensive care lag. Geconfronteerd met de sterfelijkheid van mijn vader besloot ik hem beter te leren kennen, en dus belde ik hem op, met een telefoonkaart, eerst de landcode en daarna zijn zevencijferige telefoonnummer. Dat deed ik daarna om de twee of drie maanden. Hij was best aardig aan de telefoon en had een zekere droge humor. Wanneer ik naar zijn nieuwe gezin

vroeg of over het verleden begon, klapte hij weleens dicht, maar meestal was zijn stem krachteloos en viel het praten hem zwaar. Soms klonk hij meer dood dan levend. Hij had het graag over oude films, vaak dezelfde als de keer ervoor. Na een kwartier, twintig minuten begon hij afgeleid te raken en ten slotte zei hij dat hij moest ophangen.

Ik begreep niet waarom mijn vader het vaderschap afwees. Van mijn moeder hoorde ik dat hij sinds ik een paar maanden oud was geen contact meer had met Vasili, zijn eigen vader. Over mijn grootvader werd door iedereen in de familie niet meer dan terloops gesproken, alsof zijn bestaan een publiek geheim was. Vasili had mij maar één keer gezien, toen ik drie maanden oud was. Volgens mijn moeder was dat op een herfstige middag in Moskou, waarop hij me in bad had gedaan en mijn haar had gekamd. Van die ene keer herinner ik me natuurlijk niets. Uit de snippers informatie die ik bij elkaar had gepuzzeld, wist ik dat hij officier was geweest bij de organisatie die later de KGB zou heten, en meer dan tien jaar als de persoonlijke lijfwacht van Jozef Stalin had gewerkt. Dat hoorde ik als tiener, en daarmee was Vasili voor mij het morele equivalent van een Gestapo-officier. Dat ik hem niet kende, leek met andere woorden geen groot gemis. Hij was voor de revolutie geboren, wist mijn moeder, en allebei namen we aan dat hij nog voor de val van de Sovjet-Unie moest zijn overleden.

Toen ik begin dertig was, leek mijn transformatie compleet. Ik was schrijver geworden, had tientallen artikelen gepubliceerd in mijn nieuwe taal en was bezig met een boek. Ik woonde in een appartement in Brooklyn met mijn vriend, met wie ik sinds mijn studietijd samen was, de kleinzoon van een lutherse dominee wiens ouders elkaar kenden van de middelbare school in Grand Forks, North Dakota. Ik deed hard mijn best om te vergeten. Aan vrienden die naar mijn jeugd vroegen, kon ik nauwelijks uitleg-

gen hoe het was geweest om op te groeien in Rusland of waarom ik een relatief jonge vader had met wie ik nauwelijks contact had, een grootvader die ik nooit had gekend en een moedertaal die ik met het jaar slechter sprak.

Natuurlijk lukte dat vergeten niet echt. In die periode werden de terugkerende nachtmerries die ik sinds mijn kindertijd had steeds hardnekkiger en verontrustender, als onwelkome bezoekers die de onbeheerde uithoeken van mijn geest bezetten. Na die dromen vroeg ik me af, lang voordat ik had gelezen over de muizen aan Emory, of angst genetisch kon worden doorgegeven. De angst begon namelijk ook door te dringen tot mijn leven overdag: ik kreeg obsessies, eerst voor vreemde voetstappen op de gang, daarna voor geluiden van de burens achter de slaapkamer-muur, en ten slotte voor de burens zelf. Het was een onbekende angst, die ik niet aan een dreiging in mijn omgeving kon koppelen, waardoor ik er niet tegenop kon en haar niet kon wegredeneren. Soms leek de angst wel van buiten mezelf te komen, alsof ik bezeten was door een middeleeuwse demon.

Toen, op een zomerochtend in 2004, begon mijn vader tijdens een van onze net-nietdriemaandelijks gesprekken over een verre achterneef die ergens in Oekraïne woonde. Hij kende de man nauwelijks, maar een paar weken eerder had hij onverwachts gebeld en per se willen weten waarom mijn vader Vasili nooit opzocht. Vasili was met zijn drieënnegentig nog goed bij, had de neef berispelend gezegd, en 'hij mist je'. Het verbaasde me dat mijn grootvader nog leefde, en kennelijk nog steeds in het huis woonde waar mijn vader was opgegroeid, in Vinnytsia (in de Sovjettijd Vinnitsa, in het Russisch), een grauwe industriestad in het midden van Oekraïne. De laatste correspondentie tussen mijn vader en Vasili dateerde van zesentwintig jaar eerder. Ze hadden elkaar vijfendertig jaar

niet gezien. Ik flapte eruit dat ik Vasili wel wilde ontmoeten. Mijn vader klonk bijna even verbaasd als ik en zei: ‘Dan moet je hem maar opzoeken.’

Nadat ik had opgehangen, zette ik op een rijtje wat ik eigenlijk over Vasili wist. Dat was niet veel. Ik was negen toen Raisa, mijn oma van moederskant, op een avond tegen haar gewoonte in dronken was na anderhalf glas Asti spumante en vertelde dat hij bij de geheime politie had gewerkt en ‘onbeschrijfelijke dingen’ had gedaan. Raisa was voorzichtig van aard en stond zich deze indiscretie pas toe nadat we de Sovjet-Unie uit waren. Het was in de winter van 1980, en we woonden op vijftwintig minuten met de trein van Rome in een winderig kustplaatsje dat Lido di Ostia heette, waar de vluchtheuvels vol onvolgroeide palmboompjes stonden en de stranden bezaaid waren met afval en mosselschelpen. Het was een belangrijke uitvalsbasis van de Rode Brigades en voor ons vieren en nog duizenden andere Sovjetvluchtelingen een tussenstop op weg naar New York. Niemand aan tafel zei iets in antwoord op Raisa’s ontboezeming. Dat was normaal. Zodra de naam Vasili viel, verkilde de sfeer. Afhankelijk van wie er aan het woord was, werd hij beschreven als een fanatieke communist, een emotionele nul, een imbeciel, een nalatige vader en echtgenoot, een heer met onberispelijke manieren, een dandy, een tiran. Mijn vader sprak nog het minst over hem. Het weinige dat hij zei, was gekleurd door een verbittering die aan haat grensde.

Het enige tastbare bewijs dat ik van het bestaan van mijn grootvader van vaderskant had, was een zwart-witfoto, ingeplakt in een album dat mijn moeder had meegenomen uit Moskou. Op de foto zit Vasili op een helling in het gras naast zijn tweede vrouw, mijn grootmoeder Tamara. Een goedgebouwde, fitte man, zwierig gekleed in een broek met hoge taille, een overhemd met korte mouwen en een

panamahoed, die in de lens kijkt met een dubbelzinnige, besmukte glimlach. Het is een knap stel, maar de foto geeft weinig aanwijzingen over wie de man was of wat er door zijn hoofd ging. Achterop stond met een pen in een kriebelig handschrift geschreven: 'Vasili en Tamara, Vinnitsa, 9 september 1953'.

Ik wist niet zo goed wat ik van hem wilde. Hij was een vreemde voor me, een negentiger met mogelijk twijfelachtige geestelijke vermogens, hij was legerofficier en agent van de geheime politie geweest en door mijn vader ooit een harteloze schurk genoemd. Natuurlijk wilde ik hem wel eens ontmoeten, maar dat was niet het enige. Vasili's bestaan was een spoor dat me naar een verleden kon leiden dat ik niet kon doorgronden of verklaren, maar waarvan ik wist dat het in mij voortleefde. Kon dit verleden misschien de stiltes van mijn grootouders, het ongelukkige huwelijk van mijn ouders en mijn eigen nachtmerries en angsten verklaren? Kon het zijn dat het verleden helemaal niet achter ons ligt, maar parallel aan ons huidige leven blijft bestaan, als een spookbeeld dat ermee overlapt? Vandaar dat ik ondanks gerede twijfel een paar dagen na het internationale gesprek met mijn vader besloot om naar mijn grootvader op zoek te gaan. Ik was vooral bang dat hij zou sterven en alles wat hij wist in het graf mee zou nemen. Ik wist niet goed wat ik zou doen als ik hem vond, maar begon alvast de reis te plannen, later zou ik er misschien het lef niet meer voor hebben.

De volgende dag pakte ik de telefoon, belde inlichtingen en verzocht om verbonden te worden met een telefooncentrale in Oekraïne. Na wel tien lange, lage tonen klonk aan de andere kant een vrouwenstem die in rap Russisch naar het adres vroeg. Dat had ik niet; mijn vader had gezegd dat hij het niet meer wist. Vinnytsia was een stad met een half miljoen inwoners, zei de telefoniste. Wat had ik eigenlijk

verwacht? Ze hing op. Ik belde terug, werd weer naar het adres gevraagd, er werd opgehangen, ik belde nog eens. De derde telefoniste was bereid op naam te zoeken. Ze kwam bijna meteen weer aan de lijn. 'Er is maar één Tsjernopyski in Vinnytsia,' zei ze, en ze dicteerde het nummer. Ik staarde naar het papiertje waarop ik het geschreven had. Dit was al te makkelijk.

Ik belde. Na twee keer overgaan antwoordde een oude-mannenstem. Was het Vasili Tsjernopyski? Hij was het. We konden elkaar nauwelijks verstaan door de ruis op de lijn. 'Wie is dit?' bleef hij roepen. Ik schreeuwde terug dat ik de zoon van zijn zoon Slava was, dat hij me in de herfst van 1970 had gezien toen ik een baby was en dat ik naar Oekraïne wilde komen om hem te ontmoeten. Ik hoorde zijn ademhaling in de hoorn. Hij klonk verward. 'Ik heb geen kleinzoon,' zei hij uiteindelijk.

Ik luisterde naar het gekraak dat minutenlang leek te duren en begon al te denken dat hij had opgehangen toen er een vrouwenstem aan de lijn kwam. 'Dit is Sonja, zijn vrouw,' zei de stem. 'We hebben een foto van jou. Als je langskomt, weet hij het vast weer.'